

PALMERSTON A VZNIK NEZÁVISLÉ BELGIE

Jiří Vyčichlo

Na Vídeňském kongresu v roce 1815 vznikl nový státní útvar jménem Spojené království Nizozemské. Velká Británie si tak po vítězství nad Napoleonem vyjednala vytvoření nárazníkového státu mezi Francií a Pruskem.¹ Unie mezi Holandskem a Belgií byla ideální volbou. Jak řekl britský ministr zahraničí Robert Stewart, vikomt Castlereagh na adresu Belgičanů: „Abyste byli svobodní, musíte být silní. Abyste byli silní, musíte být součástí většího systému. Tím systémem bude unie s Holandskem.“²

Příčiny vypuknutí belgické revoluce v roce 1830 lze spatřit již v zárodku vznikajícího spojení obou států. Hlavou unie se stal princ Vilém z oranžsko-nasavské dynastie, který usedl na trůn jako Vilém I. Tradiční historiografie se často rozchází při pohledu na osobu prvního a jediného krále Spojeného království Nizozemského.³ Tento energický státník byl často přirovnáván k rakouskému císaři Josefu II., a to především kvůli jeho rozhodnosti modernizovat své državy za jakoukoli cenu. Při nekompromisním prosazování vlastní politiky si počínal jako typický absolutistický monarcha a nebral ohledy na sociální a politické prosby svých poddaných.⁴

Ústava nového státu počítala s ustanovením Generálních stavů, které se skládaly ze dvou komor. První komora byla složena ze zástupců jmenovaných králem, kteří měli doživotní mandát. Do druhé komory byli voleni členové regionálních stavů. Hlavním problémem bylo rozdělení křesel, kdy dva a půl milionu Nizozemců mělo stejný počet zástupců jako tři a půl milionová Belgie. Další spornou otázkou bylo rozdělení státního dluhu v poměru jedna ku jedné, přestože nizozemský dluh byl před rokem 1815 dvanáctkrát větší, než ten belgický. Vilém I. prosadil přijetí ústavy jen díky machinacím s hlasy a přes porušení hlasovacího práva.⁵ Proti Vilémovu počínání se zvedla vlna odporu, která přicházela převážně z řad belgického měšťanstva a církevních kruhů. Katoličtí kněží odmítali dávat přijímání úředníkům, kteří souhlasili s novou ústavou. Dalším požadavkem kléru byla neomezená moc nad bel-

¹ NICOLSON, Harold: *The Congress of Vienna. A Study in Allied Unity*. London 1946, s. 208.

² HULICIUS, Eduard: *Belgie*. Praha 2006, s. 115.

³ SCHROEDER, Paul W.: *The Transformation of European Politics 1763–1848*. Oxford 1994, s. 671.

⁴ CHAMBERLAIN, Muriel Evelyn: *Lord Palmerston*. Cardiff 1987, s. 46.

⁵ Belgičané ve skutečnosti návrh ústavy odmítli v poměru 796 ku 527 hlasům.

gickým školstvím.⁶ Král zrušil v roce 1824 školy Bratří křesťanské rodiny a celkově omezil počet církevních škol. Od roku 1815 založil na 1500 nových základních škol a tři státní univerzity v Gentu, Lovani a Lutychu. Napětí mezi králem a vládou na jedné straně a belgickými duchovními na straně druhé přetrvávalo po celou existenci unie.⁷

Kromě výhody v Generálních stavech měli Holanďané také personální převahu ve státní administrativě, vládě, diplomacii a armádě. Nizozemští na se dokonce měla stát jediným úředním jazykem vzniklého soustátí. Vilémovy kroky svedly belgické opoziční proudy do společného tábora. Cílem spojení liberálů a konzervativců reprezentovaných klérem bylo zrušení cenzury, zrovnoprávnění Belgičanů a přijetí liberálních reforem. Společné hnutí vzniklo v roce 1828 a dostalo název Opoziční unie. Hrozba povstání ze strany Belgičanů podnítila Viléma I. k příslibu zrušení cenzury a přijetí požadovaných reforem. Nicméně po návštěvě jihu Belgie v roce 1829 nabyt král přesvědčení, že žádná revoluce nehrozí a svůj slib odvolal. Za touto mylnou domněnkou stáli loajální představitelé obchodních kruhů, kteří ho ubezpečovali o oddanosti jeho vlastních poddaných.⁸

Na vypuknutí revoluce se podepsalo několik faktorů. Kromě zmíněné nespokojenosti Belgičanů s nevýhodným postavením v rámci společného státu, sehrála roli také velká neúroda v letech 1829–1830, která byla způsobena tuhými mrazy. Nedostatek potravin se projevil na rostoucí radikalizaci obyvatelstva. Dalším faktorem, tentokrát zahraničním, bylo vypuknutí červencové revoluce ve Francii v roce 1830. Právě červencové události v sousedním státě se staly pro Belgičany rozbuškou. Proto, když přijížděli státní úředníci do Bruselu 24. srpna 1830 na oslavy narozenin Viléma I., viděli na zdech nápis: „Pondělí: ohňostroj, Úterý: posvícení, Středa: revoluce.“⁹ O den později vtrhli Belgičané do ulic a započali tak revoluci, která měla vést k jejich osvobození. I přesto, že se zpočátku jednalo o vzpouru reprezentovanou především obyvateli z řad dělnické třídy, revoluční hnutí postupně prorůstalo skrze celou belgickou společnost.¹⁰

Belgická revoluce byla překvapením pro celou Evropu. Francie vnímala události v sousední zemi jako první krok na cestě ke zničení evropského systému z roku 1815. Rozpad Spojeného království Nizozemského by znamenal nejen narušení nárazníkového pásu kolem Francie, ale také významnou trh-

⁶ SCHROEDER, P.: *c. d.*, s. 47.

⁷ ARBLASTER, Paul: *A History of Low Countries*. Houndmills 2006, s. 178.

⁸ HULICIUS, E.: *c. d.*, s. 125.

⁹ ŠUSTA, Josef: *Dějiny Evropy v letech 1812–1870*. Praha 1922, s. 221.

¹⁰ SCHROEDER, P.: *c. d.*, s. 672.

linu v ponapoleonském mezinárodním systému.¹¹ Ve Velké Británii nezískala revoluce větší ohlas. Britský ministerský předseda Arthur Wellesley, vévoda Wellington nebral události v Belgii příliš vážně a svoji pozornost soustředil spíše na vnitropolitické problémy vlastního impéria. Situace se nicméně přímo dotýkala Pruska, které mělo obavy z rozšíření revoluce na vlastní území. Z tohoto důvodu pruský král Fridrich Vilém III. svolal své jednotky k belgickým hranicím.¹² Obava z pruského zásahu vyvolala reakci ve Francii. Ministr zahraničí krále Ludvíka Filipa Louis Mathieu Molé se odvolával na zásadu neintervence, tedy doktrínu, která zakazovala okolním státům zasahovat do vnitřního uspořádání daného státu.¹³ Ve skutečnosti však prohlášení znamenalo vojenskou odvetu ze strany Francie v případě pruského zásahu ve prospěch Viléma I. Rozhodující slovo v této otázce měla ovšem Velká Británie, a to zejména proto, že zbylí hráči velmocenského koncertu, Rusko a Rakousko, neměli přímé ambice ve Spojeném království Nizozemském a jejich role byly v tomto případě omezené.¹⁴ V prvním případě se jednalo o velkou vzdálenost, která dělila Rusko od revolučního dění společně se vzrůstajícím napětím v Kongresovém Polsku.¹⁵ Tyto faktory společně omezovaly cara Mikuláše I. při vyvíjení politického úsilí ve prospěch krále Viléma I. Rakouský kancléř Klemens Wenzel Nepomuk Lothar, kníže Metternich-Winneburg-Ochsenhausen, se naopak soustředil spíše než na Belgii na nálady v oblasti jižního Německa a Itálie, kde mělo Rakousko své životní zájmy.¹⁶

Wellington se chtěl především vyhnout válce. Byl si vědom skutečnosti, že případná intervence v Belgii by znamenala celoevropský konflikt.¹⁷ Mezitím však situace ve Spojeném království Nizozemském nabrala rychlý spád. Již 27. října byla celá Belgie, s výjimkou pevností v Maastrichtu, Lucembursku a Antverpách, v rukou Belgičanů.¹⁸ Vilém I., nespokojený se současným

¹¹ PRICE, Munro: *The Perilous Crown. France Between Revolutions 1814–1848*. Oxford 2007, s. 215.

¹² SVOBODA, Karel: *Autokrat a jeho doba. Rusko a revoluce v letech 1830–1831*. Praha 2016, s. 44.

¹³ RENDALL, Matthew: *A Qualified Success for Collective Security: The Concert of Europe and the Belgian Crisis. 1831*. Diplomacy and Statecraft 18, 2007, s. 275.

¹⁴ WEBSTER, Charles Kingsley: *The Foreign Policy of Palmerston 1830–1841* (dále jen *The Foreign Policy*). London 1951, s. 97.

¹⁵ SKED, Alan: *Europe's Balance of Power 1815–1848*. London 1979, s. 115.

¹⁶ PALMER, Alan Warwick: *Metternich. Councillor of Europe*. London 1972, s. 248.

¹⁷ Memorandum Upon the Proposed Conference Upon the Affairs of Belgium, WELLINGTON, Arthur Wellesley: *Despatches, Correspondence, and Memoranda of Field Marschal Arthur Duke of Wellington*. Vol. II. London 1878, s. 385.

¹⁸ WARD, Adolphus William – GOOCH, George Peabody: *The Cambridge History of British Foreign Policy 1783–1919*. Cambridge 1923, s. 125.

stavem, volal po zásahu velmocí ve svůj prospěch. Žádná z mocností se však neodhodlala k úderu a společně odmítly vojenskou alternativu. Místo toho se shodly na diplomatickém řešení. Výsledkem bylo svolání mezinárodní konference do Londýna.¹⁹

První zasedání Londýnské konference proběhlo 4. listopadu 1830, měsíc poté, co Belgičané vyhlásili nezávislost. Ještě než stihla konference přijít s určitou koncepcí řešení belgické otázky, došlo ve Velké Británii k pádu Wellingtonovy vlády a nástupu Charlese, hraběte Greye, na post ministerského předsedy. Na post ministra zahraničí byl 16. listopadu 1830 jmenován energický Henry John Temple, vikomt Palmerston.²⁰ Charakterem byla Londýnská konference odlišná od éry konferencí let 1815–1822. Jestliže kongresy pořádané po válkách s Napoleonem byly založeny na principu setkání předních státníků všech velmocí, setkání v Londýně mělo charakter konference velvyslanců, které předsedal ministr zahraničí pořádajícího státu.²¹ V případě londýnských rozhovorů se předsedou stal ministr Palmerston. Co se týká ostatních zúčastněných, za Rusko v Londýně vystupoval velvyslanec Christofor A. Lieven a zplnomocněný velvyslanec Adam Matuszewicz. Prusko mělo svého zástupce v osobě Heinricha von Bülowa. Rakousko zastupoval Johann von Wessenberg a Pál Esterházy. Francii reprezentoval její velvyslanec, zkušený diplomat a bývalý ministr zahraničí Charles Maurice de Talleyrand-Périgord.²²

Problémy konference se objevily již na samotném počátku. Vilém I. doufal, že bude sedět u jednacího stolu jako rovnocenný člen spolu se zástupci evropských velmocí, což se však nestalo. Místo toho byly jeho možnosti zasahovat do jednání značně omezeny. Konference zakrátko vydala prohlášení, aby obě zúčastněné strany konfliktu zastavily nepřátelství a zachovaly status quo. To byla příznivá zpráva pro Belgičany, kteří tím byli de facto uznáni za válčící stranu. Belgická delegace tak získala rovnoprávný status ve vyjednávání. Plni sebedůvěry odhlasovali 22. listopadu 1830 v Národním kongresu vypovězení rodu Oranžsko-Nasavského navěky z belgického trůnu. Vilémovy vidiny rychlého průběhu řešení krize se brzy rozplynuly. Sesazení znamenalo vážnou trhlinu pro existující evropský pořádek a zpochybnění

¹⁹ WEBSTER, Charles Kingsley: *Palmerston, Metternich and the European System 1830–41* (dále jen *Palmerston, Metternich*). London 1934, s. 9.

²⁰ ŠEDIVÝ, Miroslav: *Metternich. Great Powers and the Eastern Question*. Plzeň 2013, s. 506.

²¹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 105.

²² LINGELBACH, Erza William: *Belgian Neutrality. Its Origin and Interpretation*. The American Historical Review, 39, 1933, 1, s. 50.

práv legitimního panovníka.²³ To vyvolalo vlnu nevole u východních dvorů a především u Mikuláše I., který podezříval Francii z úmyslu intervenovat ve prospěch Belgie a ze snahy rozšířit vlastní území. Stejně obavy vyvíjelo i Prusko. Francouzský tisk hovořil o válce s Ruskem a vláda odhlasovala navýšení početního stavu svých ozbrojených sil.²⁴ Situace se dostávala do kritického bodu. Naprostý obrat v událostech přineslo povstání Poláků proti carově nadvládě, které probíhalo od 29. listopadu 1830. Mikuláš I. začal mít v belgické otázce svázané ruce, ruskou politiku limitoval také omezený mandát vlastních zástupců na konferenci, kteří se museli pevně držet carových instrukcí.²⁵

Palmerston byl v tomto období k Francii velmi podezřívavý.²⁶ Francouzské početní navýšení armády, slabost východních velmocí a beznaděj nizozemského krále donutily britského ministra k akci, jejímž cílem bylo zabránit vržení Belgie do náruče Francie.²⁷ Z toho důvodu byl 20. prosince 1830 na konferenci podepsán protokol, který schvaloval rozdělení Spojeného království Nizozemského a prohlásil zájem na vytvoření samostatné Belgie.²⁸ Ta měla na konferenci vyslat vlastního pověřence, jímž se stal Sylvain Van de Weyer. Pro britského ministra byl vznik samostatného státu nejen prostředkem jak zabránit francouzským teritoriálním ambicím, ale také koncem evropského uspořádání, o které tolik usiloval Castlereagh.²⁹ Jeho cílem nebylo vytvoření nového evropského mezinárodního systému, ale zachování rovnováhy sil, z toho důvodu bylo zapotřebí zajistit stabilitu a nezávislost Belgie.³⁰

Protokol z 20. prosince 1830 však neznamenal konec belgické otázky, nýbrž její začátek. Palmerston byl konfrontován s problémy, které vyvstávaly společně s otázkou samostatnosti, jako byla otázka nových hranic, nové vládnoucí dynastie, společného dluhu, volného obchodu a osudu pevností.³¹ Samostatnou kapitolou byla budoucnost Lucemburska, které bylo od Vídeňského kongresu v soukromém vlastnictví Nizozemského krále a současně čle-

²³ SCHROEDER, P.: *c. d.*, s. 50.

²⁴ WARD, A. W.–GOOCH, G. P.: *c. d.*, s. 131.

²⁵ SVOBODA, K.: *c. d.*, s. 54.

²⁶ TROLLOPE, Anthony: *Lord Palmerston*. London 1882, s. 51.

²⁷ BROWN, David: *Palmerston. A Biography* (dále jen *Palmerston*). London 2012, s. 151.

²⁸ Protocol No. 7, *Annual Register, or a View of the History, Politics and the Literature for the Years 1831*. London 1832, s. 361.

²⁹ SKED, A.: *c. d.*, s. 149.

³⁰ BROWN, D.: *Palmerston*, s. 148.

³¹ TROLLOPE, A.: *c. d.*, s. 50.

nem Německého spolku.³² Palmerston pověřil tímto úkolem Johna, vikomta Ponsonbyho, který informoval Londýn o tom, že v Belgii je stále velká část veřejnosti pro volbu mladého prince Viléma Oranžského.³³ Palmerston se obával toho, že by Francie přišla s vlastním protikandidátem. Ve snaze zajistit princovu podporu souhlasil s přechodem Lucemburska pod belgickou správu. Ponsonby naléhal na prince, aby získal otcův souhlas a pojistil si dosazení na belgický trůn.³⁴

O záměru britského ministra s Lucemburskem se dozvěděl Talleyrand, který s jeho plánem ostře nesouhlasil. Dokonce navrhoval, aby Lucembursko přešlo pod nadvládu Francie, nebo aby byla Francie vykompenzována na úkor belgického území. Talleyrandovy úvahy přiměly Palmerstona k tomu, aby Belgie byla vyhlášena podle mezinárodního práva jako neutrální stát a zůstala tak stranou mocenského vlivu Francie.³⁵ S tímto návrhem také přišel na jednání konference 20. ledna 1831. Jednání o belgické neutralitě se táhlo až do pozdních nočních hodin. Hlavním kritikem byl Talleyrand, který požadoval nejprve vytvoření Belgie na základě konfederace, poté se opakovaně domáhal územní kompenzace pro Francii za souhlas s Palmerstonovým návrhem. Nakonec však zvítězila neústupnost britského ministra, který si byl vědom skutečnosti, že zahraniční politika Ludvíka Filipa závisí na dobrém vztahu k Británii, a tak Francii nezbude nic jiného, než na podmínky přistoupit.³⁶

Na konferenci 20. ledna 1831 byl schválen plán s názvem Základy rozdělení,³⁷ jenž definoval způsob nizozemsko-belgické separace. De facto se jednalo o rozšíření dříve přijatého Protokolu č. 7, který byl schválen již v listopadu 1830.³⁸ Důležitým bodem plánu byl článek o budoucích hranicích mezi oběma státy, které byly vymezeny výhodněji pro Viléma I. Podle návrhu měl Maastricht spolu s Lucemburskem připadnout nizozemskému králi.³⁹

³² RIDLEY, Jasper Godwin: *Lord Palmerston*. London 1970, s. 128.

³³ Ponsonby působil v Belgii od 7. prosince 1830 do 11. června 1831. BINDOFF, Stanley Thomas – SMITH, Malcom – WEBSTER, Charles Kingsley: *British Diplomatic Representatives 1789–1852*. London 1934, s. 137.

³⁴ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 123.

³⁵ LINGELBACH, E. W.: c. d., s. 51.

³⁶ No. 11, Protocole de la Conference Tenue au Foreign Office, le 20 Janvier 1830, *Protocols of Conferences of London. Relative to Affairs of Belgium 1830–1831*. London 1832. s. 39.

³⁷ *Bases de Séparation*.

³⁸ BROWN, D.: *Palmerston*, s. 150.

³⁹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 127.

Belgie měla být vykompenzována upravením klauzule o svobodném využití mezinárodních řek, která byla poprvé stanovena v roce 1815.⁴⁰

Protokol byl sepsán Matuszewicem a Wessenbergem, kteří ve skutečnosti souhlasili se vším, co požadovali vyslanci nizozemského krále, Anton Reinhard Falck a Zuylén van Nievelt. Palmerston ve spěchu návrh přijal, vědom si však toho, že protokol obsahuje mnoho skrytých problémů. Jeho jednání bylo způsobeno novými událostmi v Belgii, ve které se stupňovala krize ohledně nevyřešeného nástupnictví. Britskému kandidátovi, princovi Oranžskému, se nepodařilo získat na svoji stranu širší belgickou veřejnost a samotní Belgičané se tak začali ohlížet po vlastním adeptovi. Mezi dalšími uchazeči se objevili Otto Bavorský či mladý princ Neapolský, favorit Ludvíka Filipa. Dále bylo vybráno několik princů ze států Německého spolku, jejich kandidatura však byla v silném rozporu s francouzskými zájmy.⁴¹

Výsledky jednání z 20. ledna 1831 byly pozitivně přijaty v nizozemském táboře a naopak vzbudily rozruch v belgickém Národním kongresu. Belgičané neměli v úmyslu se s těmito závěry smířit. V otázce osudu své země se proto obrátili na podporu Francie. Především francouzská radikální Pokroková strana volala po podpoře Belgie za každou cenu. Národní kongres tak pln sebevědomí jmenoval na uvolněný trůn Ludvíka Orleánského, vévodu z Nemours, syna Ludvíka Filipa.⁴² Palmerston se k tomuto návrhu vyjádřil: „Musím říci, pokud padne volba na vévodu z Nemours, a francouzský král to schválí, pak to bude důkaz, že francouzská politika je jako infekce, která lpí na stěnách obydlí a napadne každého obyvatele, který s ní přijde do styku.“⁴³ Situace si tak žádala rychlou britskou akci v Bruselu. Úkolem Ponsonbyho bylo zamezit kandidatuře vévody z Nemours na belgický trůn. Úloha britského diplomata však nebyla snadná. Strávil několik hodin jednáním s belgickými představiteli, které se snažil přesvědčit o tom, že volba syna Ludvíka Filipa by znamenala všeobecnou válku.⁴⁴ Situaci se nakonec podařilo vyřešit v Londýně. Palmerston zopakoval Talleyrandovi, že zvolení francouzského kandidáta bude považováno za *casus belli* a že takový návrh musí být projednáván všemi velmocemi na nadcházejícím zasedání konference. Francouzský

⁴⁰ PROTHERO, George Walter: *Question of the Scheldt*. London 1920, s. 5.

⁴¹ PRICE, M.: c. d., s. 222.

⁴² ARBLASTER, P.: c. d., s. 179.

⁴³ Palmerston Granvillovi, 1. února 1831, BULWER, Henry Lyton (ed.): *The Life of Henry John Temple, Viscount Palmerston. With Selection from His Diaries and Correspondence*. Leipzig 1871, s. 38.

⁴⁴ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 129.

vyslanec čekal na instrukce své vlády, která nakonec pod tlakem Ludvíka Filipa ustoupila od podpory kandidáta.⁴⁵

Přesto se situace stále nevyvíjela příznivě. Belgičané odmítli uznat Zákklady rozdělení jak kvůli otázce hranic, tak kvůli rovnoměrnému rozdělení společného dluhu, pro ně značně nepříznivému. V souladu s tím odmítali uznat jakéhokoli kandidáta Velké Británie či Francie na svůj trůn. Palmerston zůstal v otázce uznání protokolu neoblomný. Jako ukázka jednoty zástupců konference sloužil podpis deklarace ze 17. února 1831, ve které se mocnosti zavázaly chránit evropský mír.⁴⁶ Talleyrand se svým podpisem také připojil, což bylo v plném rozporu s oficiální francouzskou politikou. Vláda ve Francii se ocitla v krizi. Ludvíku Filipovi nezbylo nic jiného, než v polovině března 1831 odvolat vládu Jacquesse Laffitta a do jejího čela postavit Casimira Periera.⁴⁷ Nový francouzský ministerský předseda byl pragmatický politik, který si byl vědom, že francouzská zahraniční politika by se neměla opírat pouze o zvučná hesla, ale především o životní zájmy národa.⁴⁸ Palmerston se k Perierově volbě vyjádřil: „Modleme se za něj a nechme ho, aby pochopil, že anglická vláda do něj vkládá velkou důvěru a považuje jeho jmenování jako nejsilnější záruku zajištění míru.“⁴⁹ Podobná situace se odehrála i v samotné Belgii, kde na místo ministra zahraničí dosedl schopný politik Jean Louis Joseph Lebeau. Tyto události nakonec vedly k tomu, že se mezi kandidáty začalo objevovat jméno Leopolda Sasko-Koburského.⁵⁰ Britská vláda se k tomuto návrhu stavěla příznivě. Leopold byl dříve kandidátem na řecký trůn, který však odmítl. Byl spřízněn s britským vládnoucím rodem a v mládí dostal anglickou výchovu. Otázkou tedy nezůstalo, jaký bude kandidát, ale jakým způsobem a za jakých podmínek usedne na trůn.⁵¹

Mezi mocnostmi a Francií přetrvával ještě jeden problém: budoucnost belgických pevností. Perierova vláda trvala na zničení všech pevností, které se nacházely na území Belgie. Palmerston zastával názor, že o osudu pevností má rozhodovat belgická vláda sama a Francie nemá do této záležitosti právo zasahovat. Nakonec však přišel s návrhem, že by mohly být některé pevnosti zničeny za předpokladu, že se zbylé čtyři velmoci zasadí o dodržování belgické neutrality. V průběhu května 1831 začala krize na konferenci

⁴⁵ SETON-WATSON, Robert William: *Britain in Europe 1789–1914*. New York 1937, s. 160.

⁴⁶ Protocol of 19 February, *British and Foreign State Papers 1830–1831*. London 1833, s. 781.

⁴⁷ SCHROEDER, P.: *c. d.*, s. 602.

⁴⁸ PRICE, M.: *c. d.*, s. 246.

⁴⁹ Palmerston Granvillovi, 15. března 1831, BULWER, H. L.: *c. d.*, s. 52.

⁵⁰ RIDLEY, J.: *c. d.*, s. 131.

⁵¹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 135.

opět kulminovat. Leopold Sasko-Koburský deklaroval přijetí trůnu pouze za předpokladu, že Belgičané přijmou Základy rozdělení. Palmerston opět pověřil Ponsonbyho vyjednáváním podmínek pro přijetí plánu, leč bez úspěchu. V dopise belgickému vyslanci napsal: „Belgičané musí pochopit, že Holandsko musí získat Limburg, který mu připadl v roce 1790, a kompenzace za Lucemburk musí být v podobě části jeho území. Nemusí být na škodu dát vědět Lebeauovi, že holandský král, rozzuřen nepřiměřeností požadavků Belgičanů, navrhuje francouzské vládě rozdělení Belgie.“⁵² Bylo jasné, že s tímto řešením by Velká Británie nikdy nesouhlasila, ale v názorech ostatních mocností se začala tato myšlenka objevovat jako důsledek toho, že by Leopold kandidaturu na trůn odmítl. Nicméně Palmerstonovo prohlášení padlo na živnou půdu.

V druhé polovině května 1831 začala intenzivní jednání mezi britskými a belgickými zástupci. Během sedmihodinového vyjednávání v Marlborough House, kterého se zúčastnili na britské straně Palmerston a za Belgii Leopold, Paul Devaux a Jean Baptiste Nothomb, byl sestaven předběžný návrh. Výsledek jednání byl předložen na nadcházejícím zasedání konference a získal název Osmnáct článků. Velmoci se v nové smlouvě zavázaly k revizi hranic, podle které měl celý Lucemburk připadnout Belgii.⁵³ Stejně tak byly opraveny záležitosti týkající se rozdělení dluhu a plavby na řece Šeldě, vycházející nyní více vstříc belgické straně.⁵⁴ Nizozemský vyslanec Zuylen okamžitě protestoval proti nové smlouvě. Poté, co se dostaly zprávy o výsledcích jednání konference do Haagu, nizozemský král ostře nesouhlasil a dožadoval se svého práva na území získané mezi lety 1790–1814. Nová dohoda ovšem znamenala změnu postoje Leopolda, který nakonec 26. června 1831 přijal belgickou korunu.⁵⁵ Nově zvolený belgický král přísahal na vzniklou ústavu schválenou belgickým kongresem, která spočívala na výslovné svrchovanosti národa. Ústava zaručovala úplnou svobodu tisku, školství a činila vládu zodpovědnou parlamentu. Svým charakterem byla jednou z nejliberálnějších ústav tehdejší Evropy.⁵⁶

Vilém I. nastalou situaci neunesl a rozhodl se pro vojenský zásah. Porušení příměří bylo ukvapenou reakcí, která nenechala mocnosti dlouho bez odezvy. Palmerston byl přesvědčen Belgií pevně bránit a to za cenu, že by Británie musela jednat sama na vlastní zodpovědnost. Ve Francii zpráva

⁵² Tamtéž.

⁵³ Protocol of May 21th, *British and Foreign State Papers 1830–1831*, s. 798.

⁵⁴ SCHROEDER, P.: c. d., s. 686.

⁵⁵ SVOBODA, K.: c. d., s. 61.

⁵⁶ ARBLASTER, P.: c. d., s. 180.

o okupaci vzbudila vlnu rozhořčení. Francouzská armáda byla okamžitě mobilizována a připravena na pochod k belgickým hranicím. Mezitím jednotky vedené princem Oranžským porazily špatně vybavenou belgickou armádu a obsadily téměř celé území, které Nizozemsko ztratilo v roce 1830. Británie souhlasila s francouzským zásahem ve prospěch Belgičanů i přes možné důsledky spojené s francouzskou okupací.⁵⁷ Obnovený konflikt povzbudil v Londýně Talleyranda, který předhazoval Palmerstonovi, jaké se dopustil chyby v případě belgického projektu. V tu dobu francouzské vojsko překročilo belgické hranice a mířilo směrem na Brusel. Vidina jasné porážky donutila Viléma I., aby stáhl své jednotky zpět. Zásahu na tom měl i britský velvyslanec v Belgii Robert Adair, který nizozemskému králi radil, aby co nejrychleji odvolal svoji armádu z okupovaných oblastí.⁵⁸

Pro britskou vládu bylo podstatné, aby francouzská armáda zůstala na belgickém území pouze na nezbytně dlouhou dobu. V Paříži vycítili šanci jak z nastalé situace vytěžít určité výhody. Francouzský ministr zahraničí Horace François Bastien Sébastiani de La Porta tlačil na Leopolda I., aby se vzdal části svého území ve prospěch Francie, jako kompenzaci za francouzskou pomoc. Belgický král tento požadavek striktně odmítl. Druhou žádostí bylo zničení pevností ještě před odchodem francouzských vojsk. Palmerston nechtěl o takových požadavcích ani slyšet a odeslal do Paříže ostrou nótu, ve které popíral francouzské nároky vůči Belgii. Sébastiani se však v odpovědi domáhal práva na uzavírání bilaterálních smluv mezi Belgií a Francií. Leopoldovi I. byl předložen francouzský návrh na přijetí Osmnácti článků za podmínky zničení pásu pevností. Belgický král se nakonec vymanil z francouzského tlaku dopisem, ve kterém přenechával poslední slovo v problematice otázkách Londýnské konferenci, kde měl rozhodující postavení Palmerston.⁵⁹

Poměry na konferenci se po vpádu Vilémovy armády radikálně změnily. Jestliže Velká Británie a Francie stály přesvědčeně na straně Belgičanů, tak u východních velmocí získával na popularitě nizozemský král. Potlačení polského povstání umožnilo carovi, aby zaujal silnější stanovisko k belgické otázce. Hlasy představitelů východních mocností stále hlasitěji volaly po neústupnosti Viléma v jeho požadavcích. Dokonce i veřejné mínění v Británii se začalo stavět proti samotným Belgičanům. Z těchto důvodů bylo zřejmé, že není možné Osmnáct článků uhájit. Jako jediné možné řešení se jevílo nalezení kompromisu mezi Základy rozdělení a Osmnácti články. Prvním úko-

⁵⁷ RENDALL, M.: *c. d.*, s. 282.

⁵⁸ SKED, A.: *c. d.*, s. 139.

⁵⁹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 140.

lem bylo zajistit příměří mezi oběma stranami a poté začít s vyjednáváním. Základním bodem nadcházejícího dějství byla otázka opětovného uspořádání hranic. Belgičané se podle nového návrhu museli vzdát velké části Limburska a Maastrichtu včetně linie podél řeky Mázy.⁶⁰ Podle Palmerstona bylo toto uspořádání nevyhnutelné. Pod jeho vedením vznikl 14. října 1831 na konferenci návrh Dvaceti čtyř článků.⁶¹

Britský ministr musel svá stanoviska silně bránit před reprezentanty východních dvorů, kteří zarputile stáli na straně nizozemského krále. O to více bylo těžké prosazovat jeho návrhy poté, co Talleyrand musel čekat na instrukce z Paříže a do té doby nesměl nic podepsat. Jak se Palmerston vyjádřil na adresu francouzského velvyslance: „Nikdy ve skutečnosti nestál o belgickou nezávislost. To se pozoruhodně prokázalo v průběhu naší poslední diskuze na konferenci při pojednávání Dvaceti čtyř článků předtím, než byly konečně schváleny. Pod záminkou toho, že nesmí nic podepisovat bez předchozích instrukcí z Paříže a že jeho ústa musí být zavřená na Sébastianiho příkaz, doslova mlčel v průběhu mého zápasu s ostatními třemi velmocemi a nepodal mi sebemenší pomoc v mém úsilí zajistit pro Belgii kompenzaci, která ji byla umožněna za ústupky, které učinila v otázkách území a dluhu.“⁶² Leopold I. proti nové smlouvě protestoval. Odvolával se na to, že se stal belgickým králem na základě Osmnácti článků a dokonce uvažoval o rezignaci.⁶³ K tomu se Palmerston vyjádřil tak, že v takovém případě by se stal v Evropě „mrtvým mužem“,⁶⁴ ba co více, ohrozil by tím i belgickou nezávislost. Na druhé straně britský ministr musel přesvědčit nizozemské zástupce o tom, že revidovaná smlouva je pro ně výhodnější než Osmnáct článků a že očekává jejich podporu. Nicméně Vilém I. nebyl ochoten přijmout ani tento návrh.⁶⁵ Ve skutečnosti nechtěl akceptovat ani prodloužení příměří. Palmerston vzkázal do Nizozemí prostřednictvím Bagota, že „pokud jediný Holanďan překročí hranice, bude to stát Amsterdam a Rotterdam pěkně drah“. ⁶⁶

Leopoldovi I. pod vlivem stávajících událostí nezbývalo nic jiného, než návrh přijmout. Přiměla ho k tomu i skutečnost, že byl jako panovník de facto uznán pouze Velkou Británií a Francií. Palmerston přesvědčil Van de

⁶⁰ Protocol of October 14th, *British and Foreign State Papers 1830–1831*, s. 893.

⁶¹ SETON-WATSON, R. W.: c. d., s. 142.

⁶² WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 143.

⁶³ RIDLEY, J.: c. d., s. 137.

⁶⁴ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 143.

⁶⁵ SCHELTEMA, Johann Friedrich: *Holland and Belgium*. *The North American Review*, 210, 1919, 769, s. 771.

⁶⁶ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 144.

Weyera, že přijetí článků bude znamenat automaticky i Leopoldovo uznání *de iure*. Jednání se opět vedla do ranních hodin, nakonec však došlo ke shodě.⁶⁷ Smlouva byla podepsána 15. listopadu 1831, Palmerston se k jednání vyjádřil: „Povedla se nesmírná věc, přimět Rakousko, Rusko a Prusko k podpisu formální smlouvy o přátelství a zárukách s Leopoldem. Belgie je tedy postavena mimo nebezpečí a rozmrzelé ticho nizozemského krále se stává najednou záležitostí malého, nebo žádného významu pro nikoho jiného, než jeho samotného.“⁶⁸

Optimismus britského ministra ovšem nebyl na místě. Smlouva neřešila zcela všechny klíčové problémy, východní dvory odmítly smlouvu ratifikovat a Vilém I. o ní nechtěl ani jednat. Do toho přišla francouzská diplomacie s kuriózním návrhem, ve kterém požadovala, aby byly zachovány pevnosti ve Philippeville a Marienburgu.⁶⁹ V Palmerstonových očích to neznamenal nic jiného, než snahu v budoucnu získat tyto pevnosti pod francouzskou správou. Z bezpečnostního hlediska by tak pevnosti netvořily bariéru proti Francii, ale francouzskou bariéru proti Evropě.⁷⁰ Poté, co britský ministr odmítl francouzské požadavky, přešel Sébastiani k nátlaku na Leopolda I., aby ho donutil souhlasit se stanovisky francouzské vlády. Ten si posléze stěžoval Palmerstonovi na svoji obtížnou pozici s vědomím, že bude muset Francii částečně ustoupit. Jediné co mohl reálně dělat, bylo odkládat podpis smlouvy, kterou mu Paříž předložila. Po dlouhém vyjednávání se situace uklidnila a bylo dohodnuto, že problémové pevnosti budou zničeny. V konvenci ze 14. prosince 1831 stálo: „V důsledku změn, které způsobila belgická nezávislost a její neutralita v návaznosti na vojenskou situaci, jakož i na použití vojenských prostředků, se Vysoké smluvní strany shodly na demontáži belgických pevností, které byly postaveny, opraveny a zvětšeny od roku 1815, a to z prostředků vlád Velké Británie, Rakouska, Pruska a Ruska, které zajistí, aby se [pevnosti] staly napříště nepoužitelnými.“⁷¹ Francouzská vláda byla rovněž ubezpečena, že nezávislost Belgie zůstane nedotčena a že Francie bude mít stejnou vyjednávací pozici jako zbytek velmocí. Před konferencí přesto stále ležely důležitější úkoly, jako byla ratifikace smlouvy zbývajících mocností a souhlas Viléma I. V nadcházející diskuzi se objevily důsledky

⁶⁷ Treaty Between Great Britain, Austria, France, Prussia and Russia, and Belgium, Relative to the Separation of Belgium from Holland, *British and Foreign State Papers 1830–1831*, s. 645.

⁶⁸ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 145.

⁶⁹ BROWN, D.: *Palmerston*, s. 152.

⁷⁰ SCHROEDER, P.: *c. d.*, s. 688.

⁷¹ Convention Between Great Britain, Austria, France, Prussia and Russia, and Belgium, Relative to the Belgic Fortresses, *British and Foreign State Papers 1830–1831*, s. 667.

narychlo přijatého Protokolu z listopadu 1830, a to převážně v otázce přehodnocení volného obchodu na Šeldě a společného dluhu. Tyto problémy zabraly konferenci téměř rok, než došla ke společnému porozumění.⁷²

Na konci roku 1831 bylo v Londýně dosaženo konečné shody v otázkách politického charakteru. Postupnou revizí smluv se podařilo stanovit hranice, najít řešení v otázce nástupnictví a vyřešit ústavní povahu belgického státu. Z těchto důvodů mohl Palmerston slavit triumf. Nicméně k tomu, aby byl nový stát schopen skutečné existence, bylo potřeba dořešit zbývající problémy. Klíčovým bodem byla zmíněná ratifikace smlouvy z listopadu 1831 východními mocnostmi a nizozemským králem. Britský ministr doufal, že podpis smlouvy jednotlivými zástupci konference povede k rychlému schválení i na domácí půdě. K tomu, aby byl Vilém I. přiměn k podpisu, bylo zapotřebí jednotného postupu všech evropských velmocí. Za tímto zdánlivě jednoduchým problémem stálo ve skutečnosti nesmírné Palmerstonovo diplomatické úsilí.⁷³

Největším odpůrcem smlouvy byl ruský panovník. Mikuláš I. považoval schválení dokumentu svými zástupci za překročení jejich diplomatických pravomocí. V následném dopise do Haagu car ubezpečoval Viléma I., že nedopustí za žádných okolností ratifikaci smlouvy. Oba ruští zplnomocněnci se proti carovu protestu důrazně ohradili. Dle Matuszewicze bylo přijetí smlouvy Dvaceti čtyř článků jedinou správnou možností, a to jak s ohledem na nepředvídatelné chování holandského panovníka, tak i pro samotnou ruskou zahraniční politiku. Na základě jeho názoru nebylo možné přistupovat k belgické otázce podle absolutního principu, ale přizpůsobit řešení problému reálným podmínkám, tedy zachovat dobrý vztah k Velké Británii a přitom se soustředit na vlastní politické zájmy.⁷⁴ Vídeň a Berlín se k záležitosti stavěly značně rezervovaně. Ve snaze vyvíjet co nejmenší iniciativu se oba dvory odvolávaly na stanovisko Petrohradu.⁷⁵ Jako další záminka k odkládání ratifikace posloužila roztržka mezi Velkou Británií a Francií v otázce pevností. Podle rakouského kancléře mohl za rozkol mezi oběma státy Palmerston, nikoli Talleyrand.⁷⁶ Pro britského ministra se nejevila situace příznivě ani na domácí scéně. Otázky spojené s volební reformou vzbuzovaly obavy z návratu

⁷² WEBSTER, C. K.: *Palmerston, Metternich*, s. 10.

⁷³ CORY, William: *A Guide to Modern English History*. Vol. II. New York 1882, s. 265.

⁷⁴ SVOBODA, K.: c. d., s. 64.

⁷⁵ WEBSTER, C. K.: *Palmerston, Metternich*, s. 10.

⁷⁶ Metternich Wessenbergovi, METTERNICH, Richard (ed.): *Memoirs of Prince Metternich*. London 1882, s. 229.

toryů k moci.⁷⁷ Jejich vítězství by znamenalo okamžitý konec podpory pro Belgii. Wellington se proti ratifikaci smlouvy tvrdě ohrazoval ve Sněmovně lordů.⁷⁸ Tyto důvody nutily Palmerstona k tomu, aby byla smlouva ratifikována co nejrychleji, a to především Velkou Británií a Francií, jakožto dvěma největšími garanty belgické nezávislosti.⁷⁹

Bylo tedy zjevné, že vše záviselo na pozici Ruska. Ruské diplomacii se podařilo vyvinout nátlak na cara, který se rozhodl vyslat do Holandska svého důvěrníka, diplomata Alexeje Fjodoroviče Orlova. Jeho cílem bylo přimět diplomatickou cestou nizozemského krále, aby souhlasil s přijetím smluvních podmínek. K Orlovovu zklamání se nepodařilo Viléma I. přesvědčit k sebe-menšímu ústupku. Jediné, co byl nizozemský král ochoten akceptovat, bylo uznání Leopolda I. jako legitimního panovníka Belgie. Carova trpělivost vůči Nizozemí se zdála u konce. Mohla za to jak Vilémova neústupnost, tak projev dobré vůle Velké Británie vůči Rusku. Během vídeňských jednání v roce 1815 zajistil Castlereagh vyplacení subsidií Rusku výměnou za podporu jeho návrhu při vzniku Spojeného království Nizozemského. Platby byly závislé na existenci unie, ale poté, co tento státní útvar zanikl, byla s ním současně zrušena i tato dohoda. Palmerstonovi se ovšem podařilo navázat na toto ujednání s tím, že vyplacení peněz bude nyní spojeno s ruskou garancí belgické nezávislosti.⁸⁰ Tento pozitivní krok vůči Rusku učinil značný dojem na cara.⁸¹

Palmerston se mezitím snažil naléhat na zbylé dva východní dvory. Úkolem přinutit Vídeň k ratifikaci smlouvy pověřil britský ministr svého vel-vyslance v Rakousku, Fredericka Lamba, vikomta Melbourne. Ten předal Metternichovi návrh, který zahrnoval britskou podporu rakouským záležitostem na Apeninském poloostrově výměnou za přijetí smlouvy. Zpočátku se zdálo, že tato nabídka přiměje rakouského ministra k ratifikaci, ale posléze vyšlo najevo, že stanovisko Vídně závisí na postoji Berlína, který se naopak odvolával na pozici Petrohradu.⁸² Jednání uvázla opět na mrtvém bodě. Palmerston se nemohl spolehnout ani na francouzskou podporu.⁸³

⁷⁷ BRIGGS, Asa: *The Age of Improvement*. London 1958, s. 256.

⁷⁸ Grey Lievenové, STRANGE, Guy Le, (ed.): *Correspondence of Princess Lieven and Earl Grey*. London 1890, s. 441.

⁷⁹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 149.

⁸⁰ Convention between Great Britain and Russia, Relative to the Russian Dutch Loan, *British and Foreign State Papers 1830–1831*, s. 928.

⁸¹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 150.

⁸² Protocole de la Conférence tenue au Foreign Office, le 18 Avril 1832, *British and Foreign State Papers 1831–1832*, London 1834, s. 98.

⁸³ COLBY, Charles William: *The Earlier Relations of England and Belgium*. The American Historical Review, 21, 1915, 1, s. 69.

Své pochybnosti o Talleyrandově postoji sdělil britskému velvyslanci v Paříži Levesonovi Gowerovi, vikomtu Granvillovi: „Je ochoten souhlasit s čímkoli, protože ve skutečnosti netouží po tom, aby se Belgie stala prosperujícím a nezávislým státem.“⁸⁴ Výhodiskem ze situace se stala další krize francouzské vlády, jež vznikla na jaře roku 1832. Talleyrand byl kvůli vnitropolitickým okolnostem donucen k návratu do Paříže a jeho místo zaujal velvyslanec v Haagu, Rohan Mareuil. Palmerston v tomto diplomatovi našel mnohem lepšího partnera pro vyjednávání než v jeho předchůdci.

Patová situace dále trvala přes červen a červenec 1832. Britové nepřestávali ve snaze najít konsenzus s nizozemským králem. Výhodiskem pro další jednání bylo bezpodmínečné stažení holandské armády z antverpské pevnosti. Vilém I. byl ochoten přistoupit na teritoriální změny, vzdát se části Velkovévodství Lucemburského a Limburgu. Nicméně nebyl ochoten jednat o otázce rozdělení dluhu a obchodu na Šeldě.⁸⁵ Belgičané se odvolávali na to, že dokud bude pokračovat holandská okupace Antverp a nebude umožněn volný průjezd Šeldou, nebude existovat ani nezávislá Belgie. Palmerston pochopil, že právě vyřešení otázky Šeldy v sobě nese klíč, jak rozetnout pomyslný gordický uzel. Pro řešení tohoto problému pozval zástupce belgických a holandských obchodních kruhů, aby pochopil záležitost v celé její komplexitě. Otázka Šeldy v sobě obsahovala další specifická úskalí, jako například problémy s lodivody, výlovy, právy na rybolov, kontrolou nad splavy. Primárně se však zabývala třemi body: cly, která měla být uvalena na samotné lodě, průjezdem belgického zboží skrze kanály a potížemi s aktivy ve finanční instituci *Syndicat d'Amortissement*.⁸⁶ Palmerston přišel se základní sazbou 1 florin za tunu belgického zboží ve prospěch Holandska, což bylo nakonec změněno na paušální roční platbu 150 000 florinů.⁸⁷ Zástupci nizozemského krále však toto řešení vehementně odmítali.

Druhý bod se netýkal pouze Nizozemí a Belgie. Jelikož belgické zboží nacházelo odbytiště převážně v Německém spolku, do jednání se zapojili také prusí diplomaté. Jedním z návrhů bylo postavení železnice z Belgie do oblasti Porýní, která by sloužila k převozu zboží a převzala tak úlohu lodní dopravy. Palmerston ovšem tomuto návrhu oponoval a získal i podporu některých států Německého spolku, které z tradičního obchodu také profitovaly. Od-

⁸⁴ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 153.

⁸⁵ Lé Plénipotentiaire des Pays Bas á la Conférence, *British and Foreign State Papers 1831–1832*, s. 124.

⁸⁶ PROTHERO, G. W.: *c. d.*, s. 8.

⁸⁷ LOI de la Belgique, qui arrête le Budget de Ministère des Finances pour 1833, *British and Foreign State Papers 1832–1833*, London 1835, s. 759.

měnou za volný průchod belgického zboží mělo být přidělení části území, které nepatřilo k Holandsku před rokem 1790, avšak mělo pro něj značný strategický význam.⁸⁸ Za využívání holandských kanálů, řek a cest měl být Belgičanům účtován roční poplatek ve výši 600 000 florinů.

Ve třetím bodě byla zahrnuta otázka společného dluhu. Podle Základů rozdělení měla Belgie připadnout částka z dluhu, vycházející z celkové sumy z doby, kdy Belgie nebyla ani součástí unie. Holanďané požadovali tento obnos jako poplatek ještě z období válek proti Ludvíku XIV. Celkový obnos se nakonec vyšplhal na 9 000 000 florinů ročně, včetně poplatku za využívání kanálů.⁸⁹ Belgičané se také domáhali peněz skrytých v instituci *Syndicat d'Amortissement*, která v realu sloužila k finančním spekulacím. Palmerston, vědom si této skutečnosti, tlačil na Viléma I., aby předložil dokumenty této organizace ve víře, že ho takto lépe přiměje k ratifikování smlouvy. To se mu nicméně nepodařilo a celá záležitost nadobro utichla. Situace došla tak daleko, že Holanďané veškeré britské návrhy zcela ignorovali. Palmerston začínal chápat, že změna postoje Holandska musí být vynucena jiným než diplomatickým řešením.

Uvalení sankcí na Holandsko bylo obtížným a nebezpečným výchoiskem ze složité mezinárodní situace. Britský ministr se dlouho zdráhal přistoupit k této variantě. Události, které tato otázka vyvolala na britské politické scéně, způsobily vážnou krizi. Takovému řešení nebyla na ostrovech nakloněna ani britská veřejnost.⁹⁰ Dokonce i král Vilém IV. byl proti tomu, aby se Velká Británie postavila po bok Francie a vynutila tak své požadavky vojenským řešením. Na mezinárodní scéně musel Palmerston počítat s negativní reakcí Ruska, Pruska a Rakouska. Z toho důvodu se snažil vyjednávat o takových podmínkách, se kterými by souhlasily všechny mocnosti. Na začátku června roku 1832 rozeslal dopis vyslancům Pruska a Ruska, ve kterém jim oznámil svůj úmysl zasáhnout proti nizozemskému králi silou.⁹¹ Během diplomatických jednání začal Palmerston projednávat se Sébastianim, jaké prostředky budou proti Holandsku použity. I přesto, že si Belgičané přáli zásah francouzské pozemní armády, britský ministr se k tomuto návrhu stavěl značně skepticky. Podle jeho představy mělo být použito britsko-

⁸⁸ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 161.

⁸⁹ The British Plenipotentiary to the Conference 24th September 1832, *British and Foreign State Papers 1831–1832*, s. 153.

⁹⁰ Aberdeen Wellingtonovi 4th Novemeber 1832, WELLINGTON, Arthur Wellesley: *Despatches, Correspondence, and Memoranda of Field Marschal Arthur Duke of Wellington vol. III*. London 1878, s. 433.

⁹¹ Les Plénipotentiaries Fraçais at Anglais aux Plénipotentiaries de Prusse et de Russie, *British and Foreign State Papers 1831–1832*, London 1880, s. 718.

francouzské námořnictvo k blokování holandského pobřeží. S tímto plánem nakonec souhlasil jak Grey, tak i britský král. Nicméně stále chyběl souhlas britské vlády.⁹²

V této době navíc přišel Metternich s novým návrhem, podle kterého by místo vojenského řešení měly být na Holandsko uvaleny finanční sankce.⁹³ V průběhu září 1832 vše nasvědčovalo tomu, že s Metternichovým plánem budou souhlasit i zbylé dvě východní velmoci. Nový pruský ministr zahraničí Johann Peter Friedrich Ancillon se Metternichovi zavázal, že jeho záměr podpoří. Vše zkrachovalo poté, co se Matuszewicz vrátil z Petrohradu s instrukcemi od cara.⁹⁴ Mikuláš odmítal podpořit návrh, který by měl poškodit suverenitu nizozemského krále.⁹⁵ Palmerston vnímal tyto závěry jako částečnou zradu. Ve výsledku carovo prohlášení přineslo užší spolupráci mezi Velkou Británií a Francií. Britská vláda se začala přiklánět k vojenskému zásahu a Palmerston získával přesvědčení, že bude zapotřebí využít francouzskou pozemní armádu k vytlačení holandských sil z pevnosti v Antverpách.⁹⁶ Proti těmto úvahám se postavil Bülow s prohlášením, že Prusko nebude tolerovat francouzský zásah v Belgii. Britský ministr v tuto chvíli prokázal svoji pověstnou neústupnost a odpověděl, že Velká Británie a Francie společně obsadí pevnost bez ohledu na názory východních velmocí. Ve skutečnosti za tímto projevem stál Palmerstonův pragmatismus. Byl přesvědčen, že Prusko by se nepustilo do otevřené války proti Velké Británii a Francii kvůli Nizozemí.

Důležitý impulz, který přiměl britskou vládu k tomu, aby přistoupila k uvalení sankcí, přišel paradoxně z Francie. Dne 11. října roku 1832 došlo ve Francii opět k novému sestavení vlády, které ve výsledku vedlo k prohloubení britsko-francouzského *entente*⁹⁷. Spojenectví s Francií představovalo pro Palmerstona mimo jiné liberální bariéru proti ruské převaze na kontinentu.⁹⁸ Do čela ministerstva zahraničí byl dosazen probritsky orientovaný Victor, vévoda de Broglie.⁹⁹ V ten samý den odhlasovala britská vláda souhlas

⁹² Více k dohodě o vstupu francouzské armády na území Belgie: *Convention conclue entre la France et la Belgique, pour l'entrée d'une Armée Française en Belgique, British and Foreign State Papers 1831–1832*, London 1834, s. 1417.

⁹³ Metternich Schwarzenbergovi, METTERNICH, R.: c. d., s. 275.

⁹⁴ SVOBODA, K.: c. d., s. 65.

⁹⁵ Lievenová Cowperové, SUDLEY, Arthur Paul John Charles James Gore: *The Lieven-Palmerston Correspondence 1828–1856*. London 1943, s. 44.

⁹⁶ Tamtéž, s. 36.

⁹⁷ Jedná se o termín používaný pro britsko-francouzské sblížování v mezinárodních otázkách.

⁹⁸ BITTIS, Alexander: *Russia and The Eastern Question. Army, Government, and Society 1815–1833*. Oxford 2006, s. 482.

⁹⁹ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 165.

s vojenským zásahem proti Holandsku.¹⁰⁰ Vzhledem k pravomocím ruských zástupců na konferenci v Londýně nebylo Rusko schopno adekvátně reagovat na vývoj událostí. Mikuláš I. se nakonec rozhodl pro stažení diplomatických zástupců a Rusko tak de facto nechalo obranu svých zájmů v belgické otázce v režii Pruska.¹⁰¹ Jednání mezi Palmerstonem a Ancillonem probíhalo do 30. října 1832, pruský ministr se snažil získat souhlas s paralelní pruskou akcí v Limbursku. Nicméně stažení ruských zástupců zanechalo pruskou delegaci bez jakékoli podpory, což ve výsledku znamenalo, že Prusko nevyjednálo naprosto nic.

Samotná vojenská akce trvala od 15. listopadu 1832 do konce roku. Francouzská armáda dobyla pod vedením generála Étiennea Maurice Gérarda antverpskou pevnost 22. prosince 1832. Britsko-francouzská námořní blokáda způsobila nizozemským obchodníkům škodu ve výši jednoho milionu liber. Jedinou záchranou pro nizozemského krále byla možnost pádu Greyovy vlády v souvislosti s volební reformou. Poté, co tato přání ztroskotala, byl Vilém I. donucen začít opět vyjednávat. Nizozemští diplomaté nakonec souhlasili s podmínkami jim předloženými 21. května 1833, přestože pro ně byly méně výhodné, než ty deklarované Londýnskou konferencí v roce 1832. Belgičanům se otevřely řeky Šelda a Máza, včetně cest a kanálů, a byli též zbaveni všech celních poplatků. Belgie nejenže ignorovala splácení společného dluhu, ale dokonce okupovala i část Limburska a Lucemburska, které měly připadnout Holandsku. Na druhou stranu se nizozemský král nechtěl s podmínkami naplno smířit, bylo nakonec potřeba ještě dalších pěti let, než bylo dosaženo *modu vivendi*.¹⁰²

Politická situace v Evropě se během období let 1833–1838 citelně proměnila. Rozkol mezi západními a východními velmocemi se značně prohloubil. Revoluční události, které otřásly ve třicátých letech 19. století téměř celým kontinentem, východní otázka či problémy na britské politické scéně, to vše se odrazilo na Palmerstonovu přístup k mezinárodním záležitostem. Během tohoto období si Belgie užívala výhod plynoucích z holandské neústupnosti. Britský ministr zůstal po celou dobu v diplomatickém styku s belgickým králem Leopoldem I. a jeho království se stalo nedílnou součástí liberálního bloku v Evropě. Vláda na ostrovech podporovala Belgii v opevnění východních hranic proti Prusku. Rusko po celé období dokonce ani nepřijalo belgické

¹⁰⁰ British Orders in Council, Prohibiting Trade with Netherlands, and Laying an Embargo Upon Netherland Vessels in British Ports, *British and Foreign State Papers 1831–1832*, s. 1420.

¹⁰¹ SVOBODA, K.: c. d., s. 65.

¹⁰² Grey Lievenové, STRANGE, G. L.: c. d., s. 434.

konzuly.¹⁰³ Nečekaná změna situace přišla v březnu roku 1838, kdy holandský vyslanec v Londýně předložil britskému ministerstvu zahraničí žádost o znovutevření Londýnské konference.

Součástí holandského návrhu bylo přijetí podmínek stanovených ve smlouvě z roku 1831. Vilém I. tedy požadoval to, co dříve zatvrzele odmítal. Ve skutečnosti ale usiloval především o navrácení Limburska a Lucemburska pod Holandskou správu diplomatickou cestou. Tento požadavek zvedl vlnu nevole v belgickém táboře. Podle Leopolda I. nemohl Vilém I. požadovat podmínky, od jejichž předložení uplynulo sedm let. Bylo zapotřebí přijít s novým návrhem. Na svoji stranu získal také podporu vlády Francie i její veřejnosti. Palmerston zaujal podobnou pozici jako v předešlých letech. Snažil se hrát úlohu prostředníka mezi oběma stranami a přitom určovat vlastní podmínky.¹⁰⁴ Dle něj bylo nutností zachovat rozdělení hranic tak, jak byly stanoveny ve smlouvě z roku 1831, avšak zůstával otevřený změnám, za předpokladu, že s nimi budou souhlasit obě strany. Konference se tak opět ponořila do dlouhých diplomatických jednání.

Změnilo se i samotné složení jednotlivých zástupců velmocí. Matuszewicz nahradil v Londýně Carlo Andrea Pozzo di Borgo. Místo Wessenberga byl na konferenci vyslán Ludwig Senfft von Pilsach. Za Francii se účastnil jednání bývalý ministr zahraničí Sébastiani. Belgické postoje hájil opět Van de Weyer. Na počátku bylo zřejmé, že současná situace Belgie zcela vyhovuje. Leopold I. by byl ze všeho nejraději, kdyby mu připadlo celé Lucembursko a Limbursko. Belgičané pod těmito okolnostmi rozpoutali štvavou kampaň proti britské vládě a zvláště proti Palmerstonovi. Belgický král navštívil Francii a snažil si zajistit její podporu. Britský ministr zachoval opět chladnou hlavu, zůstal lhostejný vůči francouzským postojům, které byly nepřátelské k jeho politice, a získal nečekaného spojence v osobě Van de Weyera, jenž ignoroval instrukce zasílané z domova.

Primárním tématem se stala otázka společného dluhu, který Belgičané nezačali splácet. První návrh, že by Belgie splácela částku 8 400 000 florinů ročně, tedy sumu požadovanou ve Smlouvě z 15. listopadu 1831,¹⁰⁵ byl Van de Weyerem odmítnut. Brusel se opíral při vyjednávání opět o proslulý *Syndicat d'Amortissement*, a požadoval po Holanďanech zveřejnit veškeré účet-

¹⁰³ ŠEDIVÝ, Miroslav: *The Crisis Among the Great Powers. The Concert of Europe and the Eastern Question*. London 2017, s. 189.

¹⁰⁴ BROWN, David: *Lord Palmerston and Parliamentary Representation 1830–1865*. In: 57th Conference of the ICHRPI: Representative and Parliamentary Institutions from Middle Age to Present Times 2010, s. 49.

¹⁰⁵ Treaty Between Great Britain, Austria, France, Prussia and Russia, and Belgium, Relative to the Separation of Belgium from Holland, *British and Foreign State Papers 1830–1831*, s. 656.

nictví tohoto úřadu. Palmerston si uvědomoval, že je to přehnaný požadavek a že to povede k dalším průtahům při podpisu smlouvy. Přestože *Syndicat d'Amortissement* nebyl v závěrečné smlouvě zmíněn, byla Belgii stanovena roční částka ve výši 5 000 000 florinů.

Další otázkou bylo dořešení obchodních poplatků na řece Šeldě. Holanďané po Palmerstonovu nátlaku souhlasili s kurzem jeden a půl florinů za tunu nákladu, který byl součástí návrhu v roce 1833.¹⁰⁶ Britský ministr si zajistil souhlas se svým plánem u východních velmocí a současně tak výhodnou pozici pro vyjednávání s Francií. Do Londýna se za ním vydal Émile Desages, přední postava francouzské politiky, aby projednal společná stanoviska. Po několika schůzkách s Palmerstonem a Melbournem došel k závěru, že Francie musí přijmout veškerá ustanovení dohodnutá na konferenci. Ačkoli se Leopold I. snažil změnit ujednání ve svůj prospěch, bylo jasné, že jeho boj je u konce. Posledním z jeho pokusů bylo získat na svoji stranu britské veřejné mínění. V jednom z dopisů zaslaných Palmerstonovi stálo: „Po osm let sílila mladá rostlina nad očekávání všech optimistů a nyní je obětována bez milosti, pro druhořadý prospěch jiných států. Holanďané mají malý zájem na převážné většině území. Prusové si přejí zbavit nás našeho okolí, ale pokud oba nezmění svůj přístup, stanou se z nich největší nepřátelé. Nechte mě naposledy apelovat na Anglii, aby zvážila, do jaké míry se může její zprostředkování postarat o práva a zájmy jiných států, bez toho aby zničila naše výhledy do budoucna.“¹⁰⁷

Palmerston se ve své odpovědi opíral o tvrzení, že britská vláda byla nucena jednat na základě spravedlivého posouzení práva a ani v této věci nemůže učinit nic jiného. Dále doplnil, že území, která Belgie požaduje, patří na základě mezinárodních smluv jinému státu a Velká Británie tyto smlouvy hodlá respektovat. Pokud by však belgický panovník odmítal tato ustanovení, bylo by to nebezpečné nejen pro Belgii, ale pro celou Evropu. Na závěr dodal, že Belgie získala značné ústupky, a to jak v otázce splácení dluhu, kdy celková částka byla zredukována na třetinu původní hodnoty, tak v případě Šeldy, kdy Belgičané dostali vše, co požadovali. Palmerstonova odpověď byla účinná, Leopoldovi nezbylo nic jiného, než souhlasit.¹⁰⁸

Samotná smlouva byla podepsána 19. dubna 1839. Byla výsledkem téměř devět let trvajících vyjednávání. Při vzniku Belgie bylo zapotřebí dvou ozbrojených zásahů a nad celou otázkou se vznášela hrozba kontinentální války.

¹⁰⁶ Palmerston při jednání myslel i na britské obchodní zájmy, z toho důvodu platily britské loď stejné poplatky jako belgické.

¹⁰⁷ WEBSTER, C. K.: *The Foreign Policy*, s. 519.

¹⁰⁸ Tamtéž, s. 520.

Palmerstonova klíčová úloha v této záležitosti byla nepopiratelná.¹⁰⁹ Pro historii Belgie, ale také samotné Evropy, byl zásadním důsledkem neutrální status, který jí velmoci garantovaly. Pro britského ministra byla tato implikace nutností k tomu, aby mohl samotný stát svobodně existovat a prosperovat.¹¹⁰ V roce 1830 nastoupil na post ministra zahraničí Velké Británie v relativně pokročilém věku a bez předešlých zkušeností s tímto úřadem. Londýnská konference o Belgii se stala jeho první velkou výzvou na této pozici a také prvním významným úspěchem. Palmerston v této věci projevil svůj cit pro diplomacii a politický um, který ho následoval po celou jeho dlouholetou kariéru. Během dlouhých diplomatických jednání a bezpočtu patových situací dokázal uplatnit svůj přirozený nadhled a pragmatický postoj při řešení zásadních problémů. Vytvoření nezávislého belgického státu nebylo jednoduchým úkolem, který by historiografie měla přehlížet. Londýnská konference byla důkazem funkčnosti evropské spolupráce na velmocenské úrovni a její přínos by se mohl stát inspirací pro současnou Evropu.

RESUMÉ

PALMERSTON A VZNIK NEZÁVISLÉ BELGIE

Vytvoření nezávislého belgického státu se stalo klíčovou událostí v období působení Johna Henryho Temple, vikomta Palmerstona na pozici ministra zahraničí Velké Británie. Belgická revoluce, která vypukla v důsledku červencových událostí ve Francii, znamenala konec mezinárodního uspořádání z roku 1815, vytvořeného na kongresu ve Vídni. Palmerston byl přesvědčeným zastáncem belgické nezávislosti. Dle jeho politické koncepce byla nezávislá Belgie garancí pro zachování rovnováhy sil na kontinentu a udržení všeobecného míru v Evropě. Centrem diplomatických rozhovorů o belgické otázce se stal Londýn. Londýnská konference se tímto tématem zabývala tři respektive devět let, než bylo dosaženo konečné shody. Samotná jednání uvázla několikrát na mrtvém bodě. Během těchto chvil Palmerston projevil svůj diplomatický talent, který se stal typickým pro jeho budoucí politickou kariéru. Právě role britského ministra byla rozhodující pro zformování nové-

¹⁰⁹ BROWN, David: *Palmerston and the Politics of Foreign Policy 1846–1855*. Southampton 1998, University of Southampton, Department of History, s. 328 (publikovaná dizertační práce).

¹¹⁰ COLBY, C. W.: *c. d.*, s. 70.

ho evropského státu, který stál na straně Velké Británie, a který hrál důležitou úlohu pro budoucí dění v Evropě.

Klíčová slova: Palmerston, mezinárodní politika, diplomacie, Velká Británie, Belgie, rovnováha sil, belgická revoluce, Spojené království Nizozemské, Londýnská konference, pentarchie

SUMMARY

PALMERSTON AND THE BIRTH OF INDEPENDENT BELGIUM

The formation of an independent Belgian state became a key event in the period of John Henry Temple, Viscount Palmerston. It influenced his position of the Secretary of State for Foreign Affairs of Great Britain. The Belgian revolution, which broke out because of the July events in France, meant the end for international arrangements from 1815, which was created at the Congress in Vienna. Palmerston was a convicted supporter of Belgian independence. According to his political opinions, independent Belgium was a warranty of preserving balance on the continent and sustaining peace in Europe. London became the centre of diplomatic dialogues regarding the Belgian question. The London conference investigated this topic for 3 years, respectively 9 until a final agreement was reached. The negotiations came to a deadlock several times. During the discussed period Palmerston showed his diplomatic talent which became typical for his later political career. It was the role of the Secretary of State for Foreign Affairs of Great Britain which was decisive for the formation of a new European state, which was standing on the side of Great Britain and which played an important task in the future affairs of Europe.

Keywords: Palmerston, international politics, diplomacy, Great Britain, Belgium, balance of power, Belgian revolution, the Kingdom of the Netherlands, The London Conference, pentarchy

Translated by Mgr. Tereza Kalousková

Mgr. Jiří Vyčichlo
Katedra historických věd
Fakulta filozofická
Západočeská univerzita v Plzni
Sedláčkova 38
Plzeň 306 14
Česká republika
e-mail: JiriRATM@seznam.cz